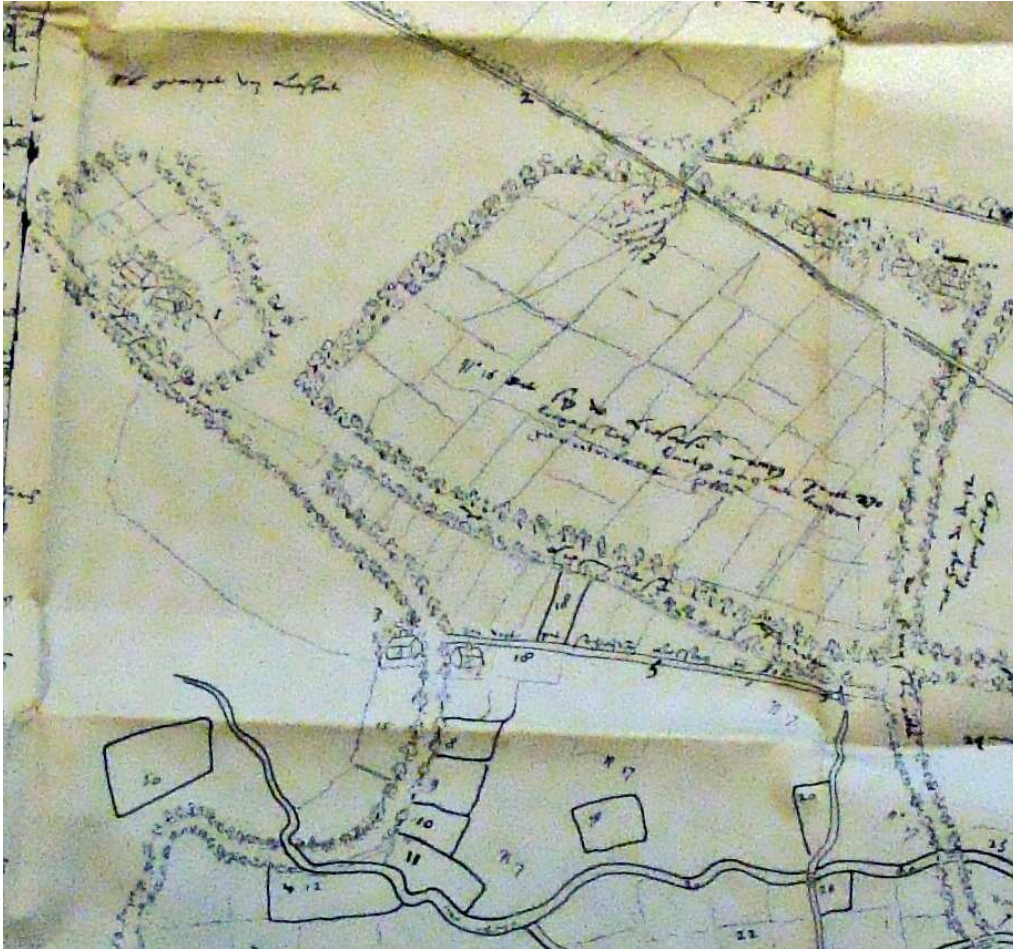

De inrichting van de Jan Miekies Hoeve

**Cultuurhistorische aspecten van de inrichting van een oude boerderij aan
De Hei in Mariahout**

September 2011

**Stichting Archeologisch Samenwerkingsverband
Gewest Helmond en Omgeving**

De inrichting van de Jan Miekies Hoeve

Cultuurhistorische aspecten van de inrichting van een oude boerderij aan De Hei in Mariahout

Aanleiding

De eigenaar van de Jan Miekies Hoeve in Mariahout gelegen aan De Hei 15 wil omschakelen naar een biologische rundveehouderij en in samenhang daarmee het bedrijf met bijbehorende gronden herinrichten. Bij die herinrichting, die overigens alleen erf en percelen in volle eigendom betreffen, worden cultuurhistorische aspecten van het oude bedrijf zo veel mogelijk meegenomen. Deze notitie moet worden gezien als een advies met betrekking tot de cultuurhistorische inrichting.

Ligging en omgeving

De Jan Miekies Hoeve ligt op de zuidelijke flank van de Middenbrabantse dekzandrug. Deze dekzandrug loopt van zuidwest richting noordoost via Best en Son, ten noorden van Mariahout naar de Peelrandbreuk bij Koks in Gemert.

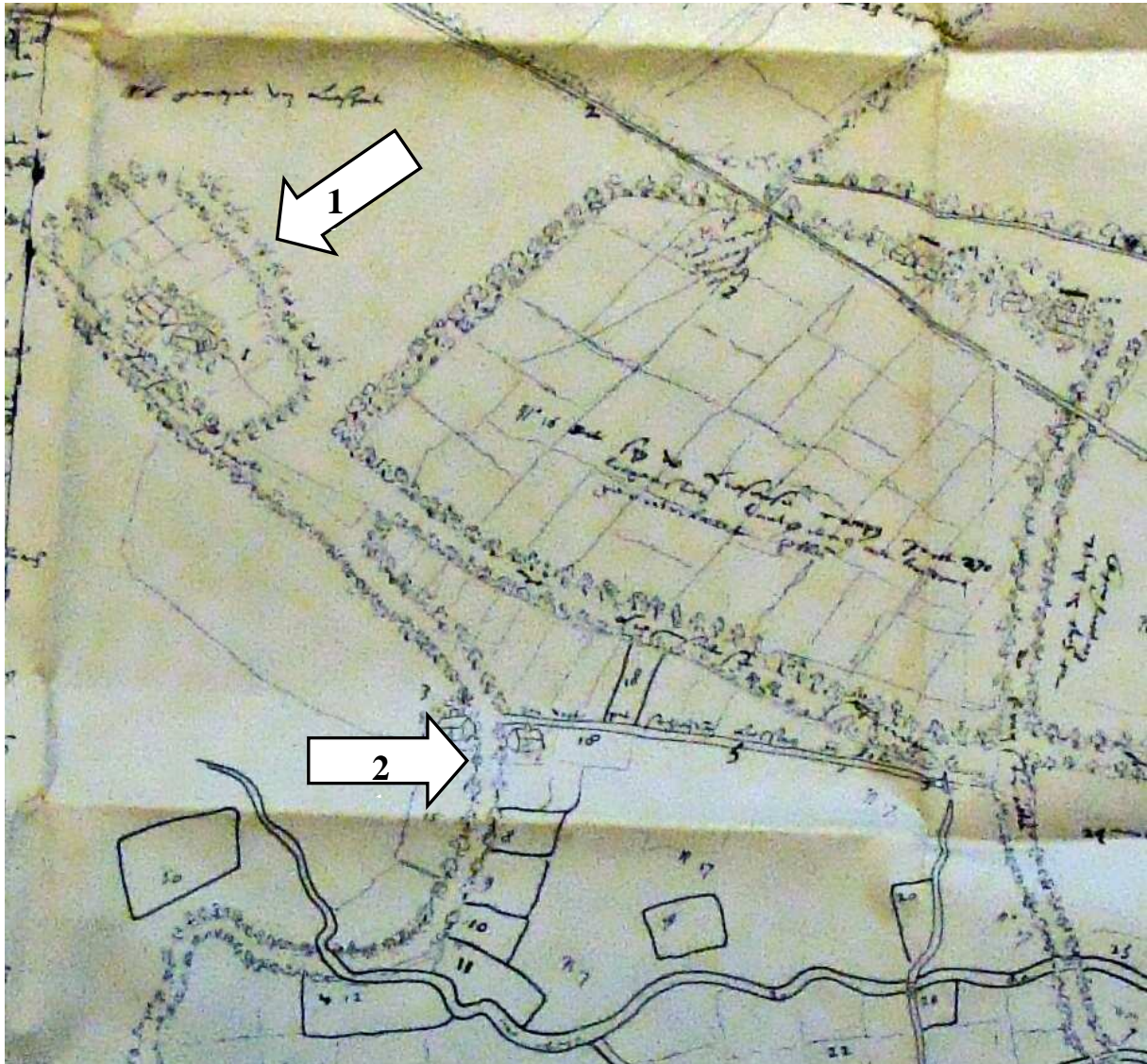
Over de dekzandrug liep al in de prehistorie een oude weg. Het tracé van De Hei, waaraan de Jan Miekies Hoeve ligt, maakt daar onderdeel van uit. De weg loopt verder in een min of meer rechte lijn, onderbroken door de Zuidwillemsvaart, via Boerdonk naar de brug over de Aa bij Koks. De dekzandrug belemmert de doorgaans zuidoost-noordwest lopende beken met als gevolg dat die natuurlijke beken in noordoostelijke richting afbuigen en de zuidrand van de Middenbrabantse dekzandrug volgen. We zien een kleine waterloop vanaf Heieind (Mariahout) naar de Donkervoortse Aa, die op zijn beurt uitmondt in de Boerdonkse Aa. Op dit deel van de Middenbrabantse dekzandrug is de hoge ligging van de rug met direct daaraan grenzend het lage deel waarin de hierboven genoemde beken stromen, een opvallend gegeven. Juist deze sterke gradiënt waarbij hoge, droge grond wordt begrensd door lage natte grond, heeft als gevolg dat de dekzandrug vanaf de Jan Miekies Hoeve tot en met Boerdonk al relatief snel in ontginning is genomen, terwijl grote delen van de Middenbrabantse dekzandrug in zuidwestelijke richting tot in het begin van de 20ste eeuw heidegebied bleven. De oudste ontginning is ongetwijfeld de directe omgeving van Boerdonk. De strook langs De Hei tussen Mariahout en Boerdonk is van iets latere datum.

Ontginning en eigenaren

De grond waarop de Jan Miekies Hoeve ligt werd in 1486 aan particulieren verkocht ter ontginning. Vanaf die datum bleef de hoeve in gebruik. Boerderij en aangrenzende gronden bleven vanaf die tijd grotendeels als samenhangend bezit in één hand. De familie van de huidige eigenaar heeft de hoeve al zeven generaties in eigendom en gebruik. De eerste eigenaar van deze familie was Peter Jan Dirks en hij kocht de hoeve in 1781. Kort na de geboorte van zijn oudste zoon Jan overleed hij. Dat is waarschijnlijk de reden dat die zoon als een soort bijnaam Jan Miekies werd genoemd. Genoemd dus naar zijn moeder (Mieke van de Berg), die hem als alleenstaande weduwe grootbracht.

De boerderij werd gekocht van de erfgenamen van de familie Leijten uit Erp die al in de 17de eeuw als eigenaren te boek staan.

Op een kaart van de omgeving van Boerdonk van ca 1645 staat de hoeve al afgebeeld. Hij is dan eigendom van de jonker Michiel van Eijck. De hoeve ligt officieel in Lieshout, maar betaalt grondbelasting in Beek en Donk. In 1672 verkocht jonker Michiel van Eijck de hoeve aan Aart Leijten.

Deel van een kaart van de omgeving van Boerdonk van ca 1645. Pijl 1 wijst de Jan Miekies Hoeve aan. Pijl 2 wijst naar de huidige Lagendijk. Rechts op de kaart het grote akkercomplex ten westen van Boerdonk. Onderaan de Boerdonkse Aa.

De Jan Miekies Hoeve is een typische kamponginning

Op de kaart uit 1645 van de omgeving van Boerdonk staat de Jan Miekies Hoeve aangegeven. Op het meest westelijke deel van de kaart, aan de noordkant van de doorgaande weg (thans De Hei) is een hoeve aangegeven bestaande uit een aantal gebouwen met omliggende percelen. Het geheel is omgeven door een wal met begroeiing. Dit soort ontginningen op enige afstand van de oudste middeleeuwse akkers, bestaande uit meerdere aaneengesloten percelen, eigendom van één eigenaar en omgeven door een houtwal, worden kamponginning genoemd. De Jan Miekies Hoeve is daar een typisch voorbeeld van.

Niet alleen uit de kaart van 1645 blijkt dat, maar ook op meer recente kaarten is een brede houtwal aanwezig als begrenzing van het huisperceel (oftewel het “aangelag”, zoals dat destijds werd genoemd). De breedte ervan wisselt in de loop van de tijd. Anno 1840 is er meer bos aanwezig dan op de kaart van 1900.

Boven de topografische situatie ca 1840 van de Jan Miekies Hoeve binnen de rode cirkel. Het huisperceel aan de noordkant van de weg is omgeven door brede bosbegroeiing.

Onder de topografische situatie van ca 1900 met daarop de moderne wegtracés. De bosbegroeiing is afgenomen. Het huisperceel of aangelag blijft omgeven door een houtwal, waarvan een deel nu nog steeds aanwezig is.

Boven de topografische situatie van 1927. De bosbegroeiing is ten opzichte van 1900 nog verder afgenomen. De aanwezige houtwallen komen daardoor wat prominenter in beeld.

Onder de situatie van 1944 met daarop de dennenaanplant ten westen van de hoeve, aangelegd in de jaren 30 van de 20ste eeuw.

Kenmerkende elementen

De inrichting van de Jan Miekies Hoeve en zijn omgeving heeft een aantal kenmerkende elementen, die bij de ontwikkeling van het gebied in de afgelopen eeuwen steeds aanwezig zijn gebleven.

Huiskavel met houtwallen

Op de eerste plaats de huiskavel, die in de loop van de tijd grotendeels in dezelfde vorm aanwezig bleef, in zijn geheel omgeven door houtwallen. De houtwal langs de weg is tussen 1944 en 1953 verdwenen en dat geldt ook voor een deel van de houtwal aan de noordzijde. De huiskavel zelf is een open perceel, zonder bomenrijen of heggen. De topografische kaart van 1953 geeft de houtwallen met een donkergroene kleur aan als onderscheid met de dennenaanplant. De houtwallen bestaan uit loofhout, hoofdzakelijk eiken

De houtwal op de oostelijke grens van de huiskavel met aanwezige eikenstobben als getuige van het gebruik als hakhoutwal. De wal heeft een verhoogd wallichaam.

Bosje bij huiskavel

Bij het huiskavel hoort steeds bos. De hoeveelheid is in de loop van de tijd afgenomen, maar in de noordoosthoek van de huiskavel is nog steeds een restant ervan aanwezig. Evenals de houtwallen gaat het hier om hakhout. Het aandeel dennen is in dit bosje groter. Deels is het oorspronkelijke microreliëf in het bosje nog aanwezig, ontstaan als stuifzand. Deels ook is het terrein gebruikt voor zandwinning en zijn hier en daar stukjes afgegraven.

In het bosje is een oude rootkuil aanwezig. Het betreft een smalle kuil die met name gebruikt werd voor het roten van vlas, maar ook voor andere doeleinden zoals het drenken van hout.

De rootkuil is een cultuurhistorisch waardevol element.

De rootkuil in het bosje van de huiskavel. Het lijkt op een (brede) sloot, maar heeft een duidelijk begin en eind. Herstel van de rootkuil is wenselijk.

De topografische situatie van 1953. Op deze kaart is een duidelijk onderscheid zichtbaar tussen dennenaanplant en loofhout, waardoor de houtwallen herkenbaar worden. De brandgangen in de aangeplante dennenbossen zijn daardoor ook zichtbaar. Op de afcheiding tussen akker en beekdal is een duidelijke steilrand aanwezig. De huidige weg De Hei heette toen de Veerweg. Het was de weg naar het veer naar Boerdonk over de Zuidwillemsvaart.

Open akker met esdek

Een ander blijvend element is de strook akkerland ten zuiden van de weg, gelegen op de dekzandrug tot aan het beekdal. Het natuurlijke hoogteverschil is door de ophoging van de akkers nog groter geworden en op de kaart van 1953 is een duidelijke steilrand als begrenzing tussen akker en beekdal zichtbaar. Deels is de steilrand nog aanwezig, deels ook geëgaliseerd bij de ruilverkaveling eind 20ste eeuw. De akker zelf is onbegroeid. Er zijn een paar noord-zuid lopende paden soms vergezeld van enige begroeiing.

De weilanden in het beekdal

In het beekdal ten zuiden van dekzandrug en akkers liggen de graslanden. Gebruik van het natte beekdal noodzaakt tot afwatering. De percelen zijn relatief kleinschalig met slootjes daartussen. De sloten worden veelal begeleid door een rij elzenbomen (elzenheggen).

De gebouwen

Uiteraard staan op de huiskavel al eeuwenlang bedrijfsgebouwen. De huidige gebouwen zijn daarvan het vervolg, maar kennen in de loop van de tijd veel aanpassingen, verbouwingen en herbouw. Echte monumentale elementen zijn niet aanwezig. Echter de bouwvorm en bouwvolume van het huidige hoofdgebouw is als woon-stal-huis traditioneel en kenmerkend voor de ontwikkelingen in de periode rond 1900 en daardoor een belangrijk beeldbepalend element. De stallen achter het hoofdgebouw zijn recent en functioneel. Daarnaast is een oude veldschuur aanwezig met waardevolle elementen. De schuur verdient het om opgeknapt te worden.

Adviezen vanuit cultuurhistorisch oogpunt

Gezien vanuit de cultuurhistorische waarden van de Jan Miekies Hoeve en zijn omgeving is het van belang dat de kenmerkende elementen van het gebied niet alleen behouden blijven, maar waar nodig versterkt of hersteld, zodat de landschappelijke geschiedenis van het gebiedje meer herkenbaar is.

Wat betreft de akkers en de weilanden ten zuiden van de weg is het van belang om het verschil tussen akker en beekdal te versterken en zeker de grens tussen beide. Herstel van de steilrand zal om praktische redenen wellicht niet haalbaar zijn. Het aanbrengen van begroeiing in de vorm van een houtwal of heg is wenselijk. De akker zelf moet een open karakter behouden. Alleen aan de rand ervan is een noord-zuid lopende begroeiing in de vorm van een heg of bomenrij mogelijk. Beperking van die begroeiing is wenselijk.

De weilanden zijn van oudsher kleinschalig, doorsneden door slootjes die begeleid worden door rijen van vooral elzen. Aanleg van een poel in het beekdal is mogelijk. Als die “poel” een vorm krijgt van een oude meander van de waterloop, dan verwijst de vorm naar een oude landschappelijke situatie.

Handhaven van de hoofdvorm van de huiskavel is aan te bevelen. Dat betekent dat de begroeiing zich beperkt tot de randen ervan. Het binnengebied is open. Paden over het binnengebied zijn overal mogelijk, maar dienen niet vergezeld te gaan van begroeiing in de vorm van bomenrijen of heggen.

Zo veel mogelijk herstel van de omgevende houtwal is aan te bevelen. De bestaande houtwallen moeten onderhouden worden door regelmatig af te zetten. Hier en daar moet wellicht het oude wallichaam worden hersteld. Om de houtwal aan de oostzijde beter herkenbaar te maken kan het nodig zijn om een strook van het aangrenzende bosje een meer open karakter te geven, waardoor de houtwal een meer op zichzelf staand karakter krijgt. Vernieuwen van de houtwal aan de noordkant en langs de weg is eveneens cultuurhistorisch wenselijk.

Behoud van het bosje is van belang. Het gedeelte langs de oostelijk houtwal mag meer open worden, waardoor niet alleen de houtwal, maar ook het aanwezige microreliëf beter herkenbaar is.

De rootkuil verdient extra aandacht. De aanwezigheid in zijn huidige vorm behoeft weinig aanpassing. Voorkomen moet worden dat de kuil door erosie of begroeiing wordt aangetast of aan het zicht verdwijnt. Onderhoud is van belang waarbij aanwezige begroeiing in de vorm van struiken en bomen in de kuil zelf verwijderd moet worden. Om dichtgroeien te voorkomen kan het wenselijk zijn de kuil regelmatig te “vegen”, waarbij de strooisellaag in de kuil wordt verwijderd. Overwogen kan worden om eenmalig de kuil te verdiepen waardoor deze waterhoudend wordt. Daarbij moet voorkomen worden dat de oevers of wanden van de kuil worden vergraven.

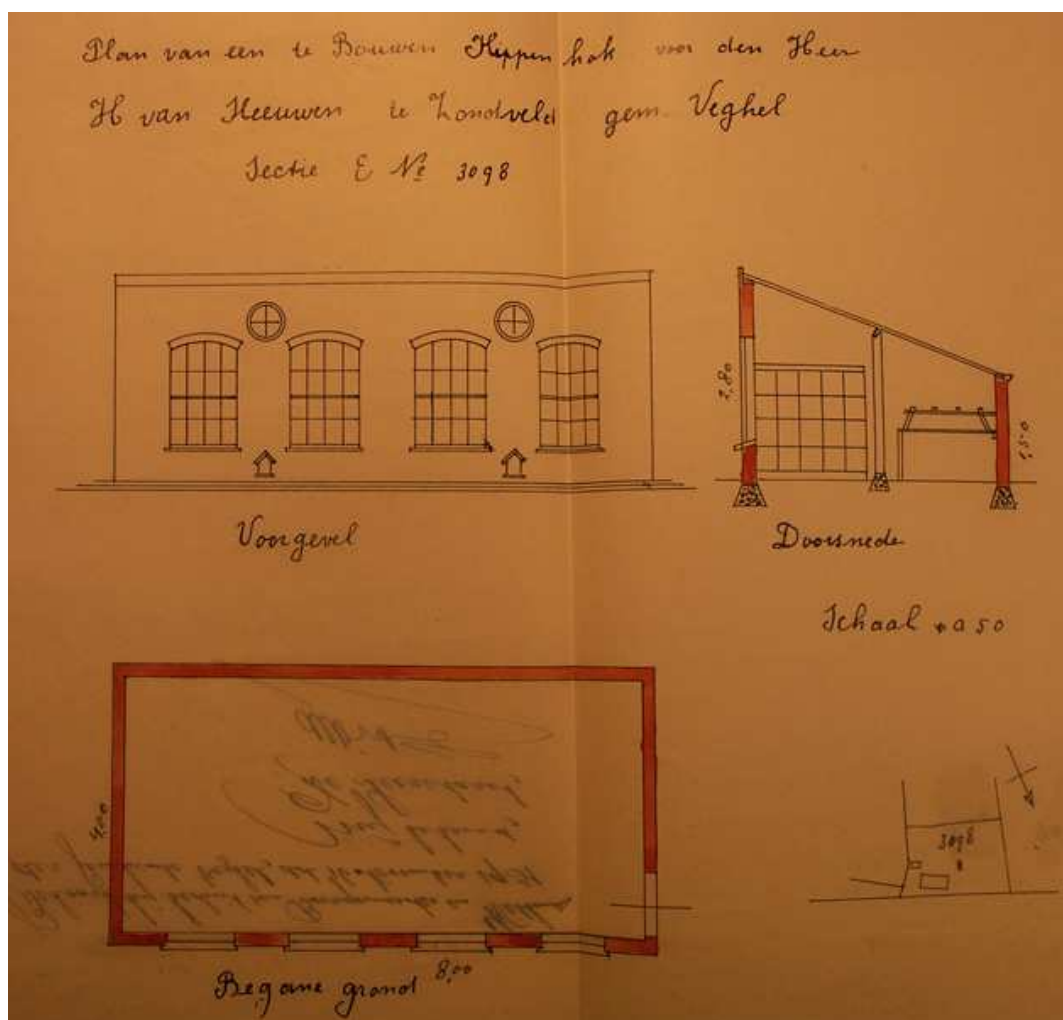
De inrichting van de huiskavel in de directe omgeving van de boerderij verdient aandacht. Door de huidige inrichting van het erf staat de veldschuur enigszins los van de rest van erf. Een andere erfindeling kan het mogelijk maken om de schuur weer als element van het erf te zien. Dat betekent een open en gebruikte ruimte tussen boerderij en schuur.

Aanleg van een hoogstam fruitboomgaard past helemaal bij de opzet. Op de kaart van 1953 is een boomgaard aanwezig langs de weg. Door de boomgaard aan te leggen tussen schuur en weg blijft het mogelijk om de schuur weer meer te betrekken bij het erf.

Van oudsher wordt een boomgaard vaak omzoomd door een meidoornhaag. De boomgaard kan tevens dienst doen als kippenren. De meidoornhaag maakt de daarvoor nodige afrastering bijna onzichtbaar.

Aan de rand van de boomgaard tussen boerderij en schuur past een bescheiden kippenhok, die meteen zorgt voor een betere overgang tussen boerderij en schuur.

Achter de boerderij, eventueel richting de schuur, past de aanleg van een groentetuin, omgeven door een beukenhaag.

Voorbeeld van een kippenhok uit de eerste helft van de 20ste eeuw.

De boerderij heeft als gebouw een traditionele uitstraling, die nog versterkt kan worden door het aanbrengen van luiken bij de ramen van het woongedeelte en het aanbrengen van traditionele kleuren.

Het opknappen van de schuur is afhankelijk van de functie die hij kan krijgen. Een deels open schuur past in het geheel. De wanden kunnen met hout worden afgedicht. Het is ook mogelijk om de schuur het uiterlijk te geven van een traditionele stroschuur.

Een oude stroschuur uit Uden

Verantwoording

Deze notitie is opgesteld op verzoek van John Heesakkers, eigenaar van de Jan Miekies Hoeve door Jan Timmers van de Stichting Archeologisch Samenwerkingsverband (SAS) in september 2011.

De historische gegevens uit de paragraaf over ontginning en eigenaren zijn ontleend aan Martin Philipsen, Een oude boerderij aan De Hei, in D'n Tesnuzzik, 2010, nr 4 blz 7-20. Het kaartmateriaal is grotendeels van www.kich.nl en www.watwaswaar.nl. De foto's zijn van de auteur.

Verdere suggesties en ideeën voor erfinrichting en streekeigen bouwen zijn te vinden in een notitie op de website van de SAS.

http://www.saspeelland.nl/Cultuurhistorische_rapporten/files/Herbestemming-van-waardevolle-boerderijen1.pdf